

УДК .001.1 “Ю. Бачинський, М. Міхновський”

*Дар'я Муха
(Київ)*

З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ САМОСТІЙНИЦЬКОЇ ІДЕЇ: Ю.БАЧИНСЬКИЙ І М.МІХНОВСЬКИЙ

Збереження політичної незалежності Української держави є одним з найактуальних завдань переважної більшості українського суспільства. В умовах розбудови нових економічних відносин, духовного відродження важливе значення має осмислення історичного минулого України. Для українського народу, впродовж віків позбавленого власної держави, розчленованого на окремі частини, етнічні території якого входили до складу чужих держав, проблема політичної самостійності завжди була завітною мрією.

Вивчення історії становлення ідеї політичної самостійності України, як неодмінної умови існування української держави, зумовлюється необхідністю засвоєння досвіду минулого, без чого неможливо успішно реалізувати завдання, що висувуються практикою сучасного державотворення.

Національно-визвольна боротьба українського народу за політичну самостійність у радянську добу була однією з найбільш заідеологізованих тем, що зовсім не досліджувалась. На сучасному етапі розвитку історичної науки започатковане наукове вивчення цього питання на основі досягнень зарубіжної україністики, а також вітчизняних дослідників. Окремі аспекти даного питання знайшли висвітлення у працях Г. Касьянова, О. Голобуцького, В. Кулика, А. Павка та інших¹. В даному повідомленні робиться спроба коротко проаналізувати праці двох ідеологів самостійницької ідеї Ю. Бачинського та М. Міхновського. Вони належали до найбільш відомих представників українського визвольного руху ХІХ – почату ХХ ст.

Саме цей період вважається одним з найінтенсивніших періодів в історії суспільно-політичної думки України. У цей час формуються різноманітні суспільні течії, рухи, утворюються політичні партії. Розвиток політичного життя здійснювався в непростих обставинах, зумовлених особливостями соціальної структури суспільства, а головним чином, розпорошеністю української етнічної території. Західноукраїнські землі знаходились у складі Австро-Угорської, а східноукраїнські – у складі Російської імперії.

Варто зауважити, що кінець XIX – початок XX ст. був переломним періодом у суспільно-політичному житті українського народу. Закінчувалась епоха так званого „українофільства”, позбавленого політичного змісту руху української інтелігенції, яка намагалася культурною діяльністю покращити життя селянства. „Українофіли” і члени „драгомановських гуртків”, ігноруючи національне питання, зосереджували свою діяльність на соціальних проблемах, пропонували вирішувати їх у загальноросійському революційному річищі².

Серед існуючих в той час в українському русі течій „лише одна обіймала принципово самостійницькі позиції і своєю активністю зробила справжній переворот в українській політичній думці”³. Мова йде про членів гуртків із студентського середовища, які захоплювались ідеями марксизму і називали себе українськими соціалістами-марксистами, націоналами або націонал-радикалами.

На думку відомого українського дослідника Я. Грицака самостійницька ідея в українському національно-визвольному русі „утвердилася ... в останнє десятиріччя XIX століття”⁴.

Під впливом поглиблення у Східній Галичині процесів національного самоусвідомлення, критики „молодими” радикалами народницького соціалізму і федеральних концепцій М. Драгоманова відбувалася еволюція в суспільно-політичній думці краю. Почали з’являтися роботи, в яких пропагувалася ідея самостійної, соборної української держави. Однак, поява нових ідей, концепцій, доктрин не проходить гладко. З’являються їх прихильники, а частіше противники, які вже не можуть перебудувати своє мислення для сприйняття новітніх теоретико-ідеологічних напрацювань, „формування ідеї політичної самостійності України мало справді революційне значення”⁵.

13 липня 1899 р. львівські студенти, зібравшись на своє віче, висунули вимогу створення українського університету, накреслили цілий ряд заходів з метою активізації боротьби за права української спільноти. В контексті реалізації цих заходів у січня 1900 р. вийшов перший номер студентського часопису „Молода Україна”. В програмній статті проголошувалася орієнтація на самостійність України. „Наша національна ідея це не саме питання мови, етнографічної відрубності – це питання політичної незалежності”⁶. У статті критикувався мінімалізм українців з російської України, які ще не стали під прапором української національної ідеї.

Найбільш концентровано ідею політичної самостійності України виклав у своїй праці молодий галицький політик, публіцист, член Русько-

української радикальної партії (згодом її почали називати Українська радикальна партія – УРП) Ю. Бачинський „Україна irredenta”.

Стурбований майбутнім українського народу, ідеї української незалежної держави він ставив питання: “що ж станеться з тією ідеєю, хто буде й далі тримати той синьо-жовтий національний прапор, яка доля чекає руського мужика? Та поставивши собі таке питання щодо будучности русинів, - пише автор, - я його зараз таки і розширив, я хочу вже раз поставити на денний порядок справу будучности української нації – взагалі, не лише виключно в Австрії, але і в Росії”⁷.

Далі Ю. Бачинський пише, що вже наговорено безліч патріотичних промов, написано багато любовних поезій присвячених Україні, “мовляв вся публічна робота спрямована на добро України, українського народу. Однак і до цього часу немає відповіді на питання: що їх чекає в майбутньому?”⁸ Його особисто не покидає думка про матеріальне становище галицького населення, масову еміграцію і про причини цієї еміграції. Саме ці думки й спонукали його взятися за перо і дати відповіді на ці питання⁹.

Спираючись на марксистську методологію, Ю. Бачинський намагався теоретично обґрунтувати вирішення українського питання. Він здійснив аналіз суспільно-економічних відносин в Галичині, що входила до складу Австро-Угорської імперії та Наддніпрянської України як складової Російської імперії. Лише в жорстокій економічній, політичній, культурній боротьбі зі своїми сусідами, що володіють українськими землями, українська нація виборє „своє право до життя: право на політичну самостійність, право бути своїм паном у своїй власній хаті”¹⁰.

Майбутня українська держава вбачалася Ю. Бачинському незалежним політичним утворенням. З цього приводу він писав: „Політична самостійність України, т. є політична відрубність України не лише від Польщі, але й від „Великоруси”, узасаднена тим, що не лише одній Польщі, але і „Великоруси” виставлена вона на жир, обі вони тягнуть з неї поживні для себе соки... Отже, таке становище, яке займе Україна супроти Польщі, таке саме становище буде вона мусіла зайняти і супроти „Великоруси”. Як проти Польщі, так і проти „Великоруси” буде мусіла виступити до бою; від обох тих націй буде добитися політичної відрубності, політичної самостійности. Політична самостійність України, то *condition sine qua non* (життєво необхідна умова) єї економічного і культурного розвитку, умова взагалі – можливості єї існування”¹¹.

Обґрунтовуючи політичну незалежність майбутньої української держави, Ю. Бачинський писав про те, що вона повинна бути соборною,

до її складу мають увійти основні українські землі, що входили до складу сусідніх держав. Він зазначив, що „термін „Україна” вживаю тут не так в значінню національнім, як радше на означенє південно-західної російської території, в котрої склад входять: Волинь, Поділе, т. зв. „Малоросія” (губ. Київська, Чернігівська, Полтавська і Харківська) і т. зв. „Новоросія” (шмат землі по Чорне море). Далі Ю. Бачинський писав, що боротьба за політичну самостійність України не вноситься лише до українського народу, це є справою всіх націй, які населяють українську етнічну територію. На його думку, „спільний інтерес зукраїнщить їх, змусить їх усіх стати українськими патріотами”¹².

Варто зауважити, що Ю. Бачинський добре розумів, що вибороти політичну самостійність українському народу буде не легко. Як Польща, так і Великоросія добровільно від України не відмовляться. Тому “на Україну чекає тяжка, відчайдушна боротьба, скільки фізичної і духовної енергії буде витрачено, скільки крові пролле, скільки жертв зазнає український народ. Це буде страшний час – час тяжкої муки і терпіння, але і найкращий час для українського народу. Україна для себе! – ось його клич. „Вільна, велика, незалежна, політично самостійна Україна – одна, нероздільна від Сяну до Кавказу – от єї стяг!”¹³

Велику роль у здобутті політичної самостійності України Ю. Бачинський відводив українській політичній еліті. Українська інтелігенція, принаймні та її частина, для якої справа майбутнього української нації не є байдужою, повинна з усією відповідальністю розгорнути пропаганду ідеї „про політичну самостійність України між українського суспільніста. Тоді і сама національна українська ідея представиться в іншій світлі в очах кожного Українця і інакше зачне на неї дивитися і єї розуміти українська суспільність. Українська ідея набере вже і тоді реальний зміст”¹⁴.

Закінчивши роботу, Ю. Бачинський надіслав рукопис „Україна ігредента” І. Франку і М. Павлику з проханням надрукувати її в органі УРП „Народ”, там, де друкувалася перша її частина, присвячена еміграційним процесам. Прочитавши решту роботи, І. Франко і М. Павлик дали негативну відповідь, зазначивши, що зміст роботи позбавлений здорового глузду¹⁵.

Отримавши відмову, Ю. Бачинський звернувся за порадою до М. Драгоманова. Однак автора рукопису чекало розчарування. Визнаний вчений, політик, публіцист, незаперечний авторитет в українській суспільно-політичній думці М. Драгоманов у відповідь на прохання

Ю. Бачинського відписав, що робота в цілому цікава, але хвибує доктринерством, розкритикував за використання марксистської методології. Залишаючись на позиції федералізму, М. Драгоманов не сприйняв ідеї політичної самостійності. В одному з листів до М. Драгоманова Ю. Бачинський писав: „Питаєте, що буде робити політична самостійна Україна? Чи буде боронити себе від Польщі і Великорусі цілом, і як в'яжеться ся з принципом інтернаціоналізації?” Головне, - пояснював Ю. Бачинський М. Драгоманову, – що тоді зискує Україна, то се, що економічна політика буде стосуватися виключно до її інтересів, котрих буде могла поперти своєю армією, а не як тепер, коли економічна політика Росії має на оці різні краї з різними інтересами, мусить вона іти часто в жертву, як слабша, тим другим краям. Також із погляду чисто культурного буде могла тоді Україна о много скорше і сильніше розвиватися як тепер, без тих різних перепон, які їй раз-враз ставить чуже правительство, котре все підозрює Україну, недовіряє їй і дуже обережно єї підмогає (в випадках де мусить з загальнодержавних інтересів підмогти). Коротко... Україна буде мати тоді свої фінанси, свою армію свою торгівлю і свій промисел, усе в своїх руках і політику загартовану і політику внутрішню¹⁶.

Незважаючи на негативне сприйняття українськими провідниками ідеї політичної самостійності України, Ю. Бачинський все ж сподівався на її опублікування. Восени 1895 р. за допомогою Д. Лук'яновича в серії „Універсальної бібліотеки” „Україна ігредента” побачила світ¹⁷.

Її поява без перебільшення зробила великий вплив на суспільно-політичну думку як у Галичині, так і в Наддніпрянській Україні. Прочитавши працю після опублікування, І. Франко змінив свою думку, високо її оцінивши. У своїй рецензії на „Україну ігредента”, вміщеній у популярному журналі „Життє і слово” за 1896 р. І. Франко писав: „Для мене вона важна як факт нашого політичного життя, як прояв національного почуття і національної свідомості”¹⁸. Він цілком справедливо наголосив, що це перше видання на галицько-руському ґрунті, в якому обґрунтована вимога політичної самостійності України. Ця ідея, на його думку, займе гідне місце в суспільно-політичному житті Європи і не зійде з нього поки не здійсниться.

Як зазначають дослідники, певною мірою під впливом праці Ю. Бачинського І. Франко відмовився від федеративної концепції М. Драгоманова, перейнявся ідеєю політичної самостійності України, посиливши позиції „молодих” галицьких „радикалів-державників”¹⁹.

Вихід у світ праці Ю. Бачинського, відгуки на неї, зокрема І. Франка, суттєво вплинули на зміни у розстановці сил у суспільно-політичній думці, в тому числі й у радикальних колах. „Молоді” радикали почали виступати за включення до програми Русько-української радикальної партії положення про боротьбу українського народу за політичну самостійність України. Відомий український громадсько-політичний діяч В. Дорошенко писав, що впродовж дев'яностих років самостійницька ідея пустила глибоке коріння серед широких кіл галицької спільноти, особливо серед соціалістичної молоді, і коли настала слухна година, ця молодь ринулась у бій за здобуття стражданої мрії²⁰.

Ще на першому з'їзді Радикальної партії, який мав місце 4-5 жовтня 1890 р. у помешканні М. Павлика у Львові „молоді” радикали-марксиста В. Будзиновський і Ю. Бачинський висунули вимогу включити в програму максимум партії ідею створення української національної держави. Однак своє негативне ставлення висловили до цієї ідеї „старші” радикали І. Франко, М. Павлик, О. Телецький, М. Драгоманов та ін.²¹

Навколо програми в радикальному таборі точилися гострі дискусії. У 1891 „молоді” радикали підготували „Матеріали до ревізії програми Русько-української радикальної партії”, що були опубліковані у журналі „Народ” у травні 1891 р. Центральним положенням „Матеріалів” була вимога політичної самостійності України. „Яко партія політична, мусимо йти до самостійності політичної руської нації, до її державної організації, в новоджитнім смислі, оскільки се дається досягнути на дорозі правній”²². З цією метою вимагалось поділити Австрію на національно-адміністративні території, об'єднати Східну Галичину з Північною Буковиною в самостійну державу з окремим сеймом. З центральною владою нове державне утворення мало зв'язувати найвища політична влада та спільні делегації.

Однак „молодим” радикалам не вдалося включити в програму партії положення про самостійність України. Їм довелося вести тривалу боротьбу з групою драгоманівців або „старших” радикалів. Щоб підготувати маси до сприйняття нових суспільно-політичних реалій, піднести національну свідомість населення, галицька, а почасти представники наддніпрянської інтелігенції, які знайшли тут притулок від переслідувань царського уряду, розгорнули активну просвітницько-культурну діяльність. Завдяки цьому у Східній Галичині швидко набирав сили процес національного самоусвідомлення галицького населення, формувалася партійно-політична система. Ідея побудови незалежної

соборної української держави стала найважливішою засадою політичних партій²³.

Прогресивні зрушення у свідомості народних мас знайшли відображення в українській суспільно-політичній думці. Перехід І. Франка, Ю. Бачинського, В. Будзиновського та інших активних діячів радикального руху на самостійницькі позиції посилив в УРП дискусії у питанні співвідношення національного та соціального у подальшій визвольній боротьбі українського народу²⁴. Змагання за державну самостійність набувало важливого значення в суспільно-політичній думці Східної Галичини, зокрема в середовищі УРП. Фактично підсумки дискусії навколо ідеї політичної самостійності України були підведені на IV з'їзді партії, що мав місце 29 грудня 1895 р. Лідер партії І. Франко, який керував роботою з'їзду, запропонував доповнити політичну програму вимогою державної самостійності України²⁵. „Стоячи на ґрунті наукового соціалізму і годячись на всі впливаючі з цього конвенції – так на полі політичнім, економічнім і культурнім, заявляє русько-українська партія радикальна, що здійснення усіх її ідеалів соціалістичних можливе при повній самостійності політичній русько-українського народу і повнім, необмеженім праві його доторкаючи”²⁶.

Можна з упевненістю стверджувати, що вперше в українській суспільно-політичній думці проголошувалася ідея політичної самостійності в програмі Української радикальної партії. З цього приводу Ю. Бачинський писав: „Перша партія, що ідеал політичної самостійності українського народу поклала за одну з головних цілей своїх змагань, була партія радикальна. Се і не дивно, коли зважитися людей, що належали до тої партії і ті економічні принципи і культурні змагання, які вони поклали в основу програми тої партії. Адже здійснення тих економічних постулатів і культурних ідеалів, неможливе без політичної самостійності”²⁷.

Як відомо, в силу об'єктивних обставин в середовищі радикальної партії посилились суперечності, що були наслідком соціально-економічних, політичних, ідеологічних чинників. Це було пов'язано з подальшим розвитком капіталізму в Східній Галичині, з соціальним розшаруванням українського суспільства, виходом на політичну арену пролетаріату, зростаючим впливом марксистських ідей, піднесенням національної свідомості населення²⁸.

Врешті в середині УРП сформувалося три партійних угруповання, на базі яких наприкінці 1890-х рр. сформувались політичні партії:

Українська соціал-демократична партія (УСДП), очолювана Ю. Бачинським, С. Вітиком і М. Ганкевичем; Українська національно-демократична партія (УНДП) під керівництвом В. Будзиновського, М. Грушевського, І. Франка, Ю. Романчука, К. Левицького; Українська радикальна партія (УРП), провідними діячами якої залишилися М. Павлик, Л. Бачинський, І. Макуха, К. Трильовський²⁹.

Виникнення трьох окремих партій викликало стурбованість у суспільстві з приводу збереження в їх програмах ідеї політичної незалежності України. „... Партія упала, – писав Ю. Бачинський. Чиж з нею мала би упасти ідея політичної незалежності України, – запитував він. Власне ті нові партійні організації, що повстали на місці розбитої радикальної партії, витворилися за ініціативою людей, що вийшли з радикальної партії, – вони то і перенесли з собою до тих нових організацій ідею політичної незалежності України і цю ідею поклали між головні, нагальні постуляти їх політичних змагань. Ідея політичної самостійності українського народу придбала нові круги поклонників – українську галицьку „інтелігенцію” і український пролетаріат³⁰.

Саме ці „нові партійні організації”, про які говорив Ю. Бачинський – Українська соціал-демократична і Українська національно-демократична партія – перейняли прапор державної самостійності України. Безумовно, ідея самостійності України, яка набрала поширення серед політичних кіл Східної Галичини, не могла не впливати на формування самостійницьких поглядів наддніпрянських громадських і політичних діячів.

Один з активних учасників перших соціалістичних гуртків у Києві П. Тучанський у своїх спогадах писав, що цікавість східноукраїнської спільноти до Галичини на кінець 90-х років „перейшла у справжнє захоплення”³¹.

Серед активних пропагандистів ідеї політичної самостійності України у Східній Україні був М. Міхновський – активний діяч нелегальної організації „Братство тарасівців”. Тарасівці сприймали Галичину як частину майбутньої соборної української держави, вважаючи її „українським П’ємонтом”³².

Відомий український громадсько-політичний діяч А. Жук у своїх спогадах писав, що в 1893 р. у Львівському журналі „Правда” було видруковано програмний документ „Братство тарасівців” „Profession de foi (символ віри) молодих українців”. За його свідченням, у Львівській газеті „Діло” його світогляд формувався головним чином під впливом

публіцистики і патріотичної поезії І. Франка³³. Відомо також і те, що М. Міхновський їздив до Львова за літературою, зустрічався з І. Франком, розповсюджував його твори на Наддніпрянській Україні. У дискусіях з соціалістами та прибічниками єдності з російськими революціонерами він спирався на авторитеті, твори І. Франка, який стояв на самостійницьких позиціях³⁴.

Активна участь М. Міхновського у львівському гуртку „Братство тарасівців”, його державницька самостійницька позиція, освіченість, ерудиція, авторитет сприяли тому, що він став одним з провідних діячів організації. Після його переїзду на початку 1899 р. до Харкова М. Міхновський не припинив своєї політичної діяльності. Відкривши адвокатську контору, він цілковито віддається пропаганді самостійницької ідеї. Зовсім не випадково, коли на початку 1900 р. була утворена Революційна українська партія (РУП), один з її засновників Д. Антонович звернувся саме до М. Міхновського з проханням написати її програму³⁵.

Під час переговорів Д. Антоновича з М. Міхновським, який на крайніх державно-самостійницьких позиціях виявились дуже нелегкими, М. Міхновський взагалі поставився скептично до утворення РУП, відмовлявся писати програму. Але все ж Д. Антонович переконав його у необхідності написання такого документу. У березні 1900 р. М. Міхновський завершив роботу під назвою “Самостійна Україна”. Незабаром вона була видана у Львові окремою брошурою³⁶.

У своїй праці “Самостійна Україна” М. Міхновський сформулював державно-самостійницьку концепцію щодо етнічної території компактного проживання українців. Слідом за роботою Ю. Бачинського “Україна ітредента” праця М. Міхновського розвивала ідею боротьби українського народу за політичну самостійність України, як радикальний шлях вирішення українського питання раз і назавжди.

М. Міхновський починає свою брошуру характеристикою кінця ХІХ ст., наголошуючи, що політичний розвиток людства визначається певними явищами, які свідчать, що “п’ятий акт великої драми історичної традиції, званої “боротьба нації” вже почався і закінчення наближається”³⁷. Це явища пов’язані із збройними повстаннями поневолених націй – гнобителів. “І ми, – зазначає М. Міхновський, – знаємо, що наш народ теж перебуває у становищі зграбованої нації. Автор “Самостійної України” пише: “цілком справедливим є те, що кожна нація, з огляду на міжнародні відносини, хоче виявитись у формі незалежної самостійної держави. Тільки держава одноплемінного національного союзу може дати

своїм членам нічим необмежену свободу всебічного духовного розвитку та найкращого матеріального забезпечення. Справедливим є і те, що пишній розквіт індивідуальності можливим у державі для якої питання індивідуальності є метою. Отже, – приходить до висновку М. Міхновський, – стає цілком зрозумілим, що державна самостійність єсть головна умова існування нації, а державна незалежність єсть національним ідеалом в сфері міжнаціональних відносин”³⁸.

М. Міхновський стверджує, що традиція українського народу почалася з того часу, коли Україна злучилася політичною унією з Московською монархією. Відтоді “нація політично й культурно помалу завмирає, старі форми життя зникають, республіканська свобода нівечиться, нація знесилюється, гине. Утворилася така ситуація, коли “українцю не вільно признаватися до своєї національності і коли любити вітчизну рівнозначно, щоб бути державним зрадником, тоді зовсім доречно виникає повне обурення питання, яким правом російське царське правительство поводить з нами на нашій власній території наче з своїми рабами?”³⁹

Проаналізувавши зміст Переяславського договору з точки зору міжнародного права, М. Міхновський стверджував, що цей документ свідчить: Росія і Україна злучилися “як рівний з рівними” і як “вільний з вільними”. Вони добровільно “об’єдналися для осягнення певних міжнародних цілей”⁴⁰.

Коли в українській державі відібрано право бути державою, то поодинокі члени колишньої республіки позбулися усіх елементарних політичних прав людини. Колишній республіканець має менше прав ніж нинішній найостанніший московський наймит. Керівництво чужинців розпоряджається на території колишньої української республіки, наче в завоюванні країні, висмоктує останні сили, висмикує інших борців, збирає останній гріш з бідного народу. Урядовці з чужинців обсіли Україну і зневажають той люд, на кошт якого годуються. Непокірливі тубільці погорджуються невимовно, а небезпечні з них засилають на Сибір. Законами Російської імперії зневажається право совісті, право свободи особистості, гнобиться навіть недоторканість тіла⁴¹.

М. Міхновський цілком справедливо вважав, що одним із ефективних засобів гноблення, зневаження, знищення української нації була заборона царським указом 17 травня 1876 р. української мови. “Нащадки Павлюка, Косинського, Мазепи, Хмельницького позбавлені права мати свою літературу, свою пресу, їм заборонено працювати у

духовній сфері, навіть на свого пана. Просвіта занедбана, культура зневічена, темрява панує на всій Україні. Українська мова вигнана з суду, церкви, адміністрації. Українська нація платить данину не тільки матеріальним добром, але навіть її психіку й інтелект експлуатують на користь чужинців. І не тільки цар-чужинець панує над Україною, але й сам Бог зробився чужинцем і не знає української мови”⁴².

Чимало уваги приділяє М. Міхновський аналізу питання про культуру українського народу. Він зауважує, що українська нація некультурна, її культурність завмерла на рівні XVII ст. з часу, коли Україна за Переяславським договором потрапила у залежність Росії. Та в самостійному факті нашої некультурності, – пише автор, – ми знаходимо найкращий, наймогутніший аргумент і підставу для того, щоб політичне визволення української нації поставити своїм ідеалом. Для нашої нації поступ і освіта неможливі доти, доки нація не матиме права розпоряджатися собою і доки темрява буде засобом тримати українську націю у неволі. То ж, на думку визначного українського самостійника, “доки ми не здобудемо собі політичних і державних прав, доти ми не матимемо змоги уладнати стан речей у себе дома до нашої вподоби”⁴³.

Адже інтерес наших господарів є цілком протилежний нашим інтересам. Це останнє завдання має взяти на себе національна інтелігенція”⁴⁴.

В даному контексті М. Міхновський різко критикує українську інтелігенцію, яка в минулому “грала ганебну і соромицьку роль”, закликає її очолити національно-визвольну боротьбу українського народу за незалежну державу. Адже саме українська еліта є частиною українського суспільства, а “стремління суспільства – це стремління інтелігенції, пориви інтелігенції – це пориви й симпатії цілого суспільства”⁴⁵.

З великим жалем писав М. Міхновський про те, що “первовісника сучасного українства – Шевченка не зрозуміло ні його власне покоління, ні близькі до нього. На його думку, саме Шевченко своїми стражданнями й смертю освятив шлях боротьби українського народу за волю політичну, національну і економічну. Але українофіли своїм псевдо-патріотизмом деморалізували ціле українське суспільство налякані стражданнями, що їх зазнав Шевченко та його однодумці. Вони виплекали культ страхополохства, виробили цілу релігію лояльності, своїм нечуваням сервілізмом, своєю безідейністю, інертністю, відштовхнули від себе масовий молодіжний рух, що стояв на українсько-національному ґрунті. Оголосивши себе українофілами, тобто людьми, що симпатизували

Україні, – наголошує М. Міхновський, вони не хотіли навіть називатися українцями. Українофіли залишилися без послідовників, але сучасні молоді українці вважають себе безпосереднім спадкоємцем Шевченка та національно-визвольних традицій Мазепи, Хмельницького, короля Данила, минаючи українофілів”⁴⁶.

Визнаючи роль третьої хвилі сучасної йому інтелігенції у національно-визвольній боротьбі українського народу, М. Міхновський закликає її очолити цю боротьбу, сконсолідувати націю, бо зовсім неможливо, щоб 30-ти мільйонний народ, велика нація могли зникнути, могли бути задушені, коли вони спроможні воювати за своє існування з цілим світом⁴⁷.

М. Міхновський переконливо стверджував, що нині українська інтелігенція, “цвіт української нації по всіх частинах України живе однією думкою, однією мрією, однією надією: “Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпатів аж по Кавказ... Наша нація виступила на новий шлях життя, а ми мусимо стати на її чолі, щоб вести до здійснення великого ідеалу. Але ми мусимо пам’ятати, що ми тільки передтечі того великого, що йде за нами, ми тільки оповіщуємо його силу, ми тільки його післанці. Сей великий – увесь нарід український”⁴⁸.

Як ми зазначали, М. Міхновський писав свою працю як програму Революційної Української партії на замовлення її провідних діячів. Обґрунтувавши стратегічну мету партії на перспективу, він визначав її тактику на найближчий час. “Як партія бойова, партія, що виросла на ґрунті історії і єсть партією практичної діяльності, ми зобов’язані вказати ту найближчу мету, яку ми маємо на оці. Ся мета – повернення нам прав, визначених переяславською конституцією 1654 року з розширенням її впливу на цілу територію українського народу в Росії. Ми виголошуємо, що ми візьмемо силою те, що нам належить по праву, але віднято від нас теж силою. Наша нація довго нездужала, але нині вже стає до боротьби... Ми не хочемо довше зносити панування чужинців, не хочемо більше зневаги на своїй землі. Нас горстка, але ми сильні нашою любов’ю до України... Усі хто на цілій Україні не за нас, ті проти нас. Україна для Вкраїнців, і доки хоч один ворог – чужинець лишиться на нашій території, ми є маємо права покласти оружя. І пам’ятаймо, що слава і перемога – се для борців за народну справу. Вперед!”⁴⁹

Як відомо, “Самостійна Україна” викликала величезний суспільний інтерес. Частина тогочасних політиків, громадських діячів підтримали ідеї М. Міхновського, дехто не сприйняв самостійницьку ідеологію.

Відомий західноукраїнський громадсько-політичний діяч С. Томашівський з приводу появи “Самостійна Україна” у червні 1900 р. писав: “Від часу, коли появились перші рукописні поеми Шевченка, розсипавшись по Україні, огнем запалювали серця для двигнення поневоленого народу на політичну та суспільну волю, від того часу, аж по нинішній день не було серед української суспільности в росії нічого, щоб сю ідею незалежності України подало так рішучо, ясно і гарячо, як отся брошура”⁵⁰.

Підтримав ідею політичної самостійності М. Міхновського та І. Франко, з яким він був духовно близьким, бо обидва стояли на позиціях політичної самостійності України.

Через деякий час переважна частина членів Револуційної української партії, програмою якої була “Самостійна Україна” еволюціонувала в бік соціал-демократизму. Прихильники політичної самостійності України, очолювані М. Міхновським вийшли з рядів РУП. У 1902 р. вони утворили Українську народну партію (УНП), яка поклала початок організаційному існуванню самостійницького напрямку в українській суспільно-політичній думці.

Ідеологічні засади партії були викладені М. Міхновським у “Десяти заповідях УНП”: “1. Одна, єдина, неподільна, самостійна, вільна, демократична Україна, республіка робочих людей – це ідеал української людини, за здійснення якого ти повинен боротися, не шкодуючи свого життя; 2. Усі люди твої брати. Але москалі, поляки, мадяри й жиди – це вороги нашого народу, як довго вони панують над нами, визискують нас; 3. Україна для українців, тому виганяй з неї всіх ворогів-зайдів; 4. Усюди й завжди вживай української мови. Хай ні дружина твоя, ні діти твої не поганяють твоєї господи мовою чужинців-гнобителів; 5. Шануй діячів рідного краю, ненавидь його ворогів, зневажай перевертнів-відступників і добре буде цілому твоєму народові й тобі; 6. Не вбивай Україну своєю байдужістю до народних ідеалів; 7. Не зробишся ренегатом-відступником; 8. Не обкрадай власного народу, працюючи на ворогів України; 9. Допмагай своєму землякові поперед усіх: держись купи; 10. Не бери собі дружини з чужинців, бо твої діти будуть тобі ворогами; не приятельюй із ворогами народу нашого, бо цим ти додаєш їм сили й відваги; не накладай вкупі з гнобителями нашими, бо зрадником будеш”⁵¹.

Важливою засадою УНП була ідея об’єднання зусиль трудового люду з метою захоплення політичної влади і побудови незалежної республіки. “Непоборна спільна сила з’єднаних українців – робітників і селян –

учинить захват політичної влади на Україні, знищить визиск, насилля, нерівність і утворить непідлеглу Україну – Республіку вільних працюючих людей”⁵².

На думку М. Міхновського, головна причина всіх нещасть української нації, брак націоналізму серед широких українських мас. “Націоналізм, – наголошував він, – це велетенська і непоборна сила. Під її могучим натиском ламаються, здається, переможні кайдани, розпадаються великі імперії і з’являються до історичного життя нові народи, що до того часу були під чужинцями гнобителями. Націоналізм єднає, координує сили, рве до боротьби, запалює фанатизмом поневолену націю в її боротьбі за самостійність”⁵³.

У програмі УНП її провідники зазначали, що однією з головних умов незалежного існування українського народу є боротьба за самовизначення українського народу, яке є “ніщо інше, як право рівної його свободи з іншими вільними культурними народами світу”⁵⁴.

Відомий львівський громадсько-політичний діяч, публіцист М. Лозинський, проаналізувавши програму УНП та вказавши на її недоліки, писав, що “маємо визнати її як партію націоналістичну, яка замикаючи очі на всім відомі факти соціального життя, хотіла би всіх українців згуртувати в одну всенародну партію до боротьби за державну самостійність України”⁵⁵.

Безперечно, від інших політичних партій УНП відрізняла чітка, послідовна орієнтація на досягнення державної незалежності України. Розв’язання соціально-економічних питань ставились у безпосередньо залежність від виборення українським народом політичної самостійності. Залишаючись вірними ідейному змісту “Самостійної України”, М. Міхновський та його соратники чимало уваги приділяли і соціально-економічним питанням, про що свідчить програма УНП.

Ідеї Ю. Бачинського і М. Міхновського врешті здійснились в кінці ХХ ст. На шляху до незалежності український народ зазнав величезних втрат. То ж потрібно докласти зусиль до збереження політичної самостійності України.

Annotation

This article is devoted to the problem of the formation the political independence of Ukraine as necessary condition of existence of the Ukraine state. The author makes an attempt to analyze in brief works of two ideologists of the independent idea – Y. Bachynskyi “Ukraine irredenta” and M. Mikhnovskyi

“Independent Ukraine”, who were the outstanding representatives of the Ukrainian national liberation movement of the late of 19th – the first decades of 20th century.

Анотація

Стаття присвячена проблемі становлення політичної самостійності України як неодмінної умови існування української держави. Автор намагається коротко проаналізувати праці двох ідеологів самостійницької ідеї Ю. Бачинського “Україна irredenta” та М. Міхновського “Самостійна Україна”, які належали до найвідоміших представників українського визвольного руху кінця XIX – початку XX ст.

¹ Касьянов Г. Українська інтелігенція на рубежі XIX-XX ст. Соціально-політичний портрет. – К., 1993. – 176с.; Голобуцький О., Кулик В. Український політичний рух на Україні кінця XIX – початку XX ст. – К., 1996. – 124 с.; Павко А. І. Повчальний досвід вітчизняної історії: політичні партії та організації у громадському житті України у модерну добу. – К., 2002. – 532 с.

² Турченко Ф. Микола Міхновський: становлення світогляду // Молода нація. – 2003. – № 2. – С. 76.

³ Грицак Я. До генезис ідеї політичної самостійності України // Українська культура, спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 1. – К., 1992. – С. 127.

⁴ Там само. – С. 121.

⁵ Там само. – С. 120.

⁶ Овсієнко О. Ф. „Українське питання” в студентському русі // Українське питання в Російській імперії (кінець XIX – початок XX ст.). – В 3-х частинах. – Ч. 2. – К., 1999. – С. 205.

⁷ Бачинський Ю. Україна irredenta. – Берлін. – 3-е вид. – 1924. – С. 5.

⁸ Там само. – С. 6

⁹ Там само. – С. 7.

¹⁰ Там само. – С. 94.

¹¹ Там само. – С. 95.

¹² Там само. – С. 95.

¹³ Там само. – С. 97.

¹⁴ Там само. – С. 164.

¹⁵ Грицак Я. Зазначена праця. – С. 130.

¹⁶ Бачинський Ю. Зазн. праця. – С. 213.

¹⁷ Гошуляк І. Видатний український самостійник і соборник (Юліан Бачинський) // Українська ідея та її творці. – К., 1999. – С. 67.

¹⁸ Франко І. Ukraina irredenta // Вивід прав України. Документи і матеріали до історії української політичної думки. – Нью-Йорк. – 1964. – С. 137.

¹⁹ Грицак Я. Зазн. праця. – С. 133.

²⁰ Дорошенко В. Значіння „України irredenta” в історії розвитку української національної свідомості // Бачинський Ю. Україна irredenta. – Берлін. – 3-е вид., 1924. – С. XV.

- ²¹ Грицак Я. Зазн. праця. – С. 129.
- ²² Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. Документи і матеріали. В 3-х т. – Т. 1. – Мюнхен, 1983. – С. 14
- ²³ Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.). – Івано-Франківськ, 1993. – С. 84.
- ²⁴ Павко А.І. Особливості становлення партійно-політичної системи в Східній Галичині наприкінці XIX ст. – К., 2001. – С. 58.
- ²⁵ Кугутяк М. Зазнач. праця. – С. 90.
- ²⁶ Українські політичні партії кінця XIX – початку XX ст. Програмні і довідкові матеріали. – К., 1993. – С. 12-13.
- ²⁷ Бачинський Ю. Зазнач. праця. – С. 170.
- ²⁸ Павко А. І. Особливості становлення партійно-політичної системи. – С. 60.
- ²⁹ Кугутяк М. Зазнач. праця. – С. 94-96.
- ³⁰ Бачинський Ю. Зазнач. праця. – С. 170.
- ³¹ Турчанко Ф. Останні роки у Києві / Фрагмент із біографії Миколи Міхновського // Наукові праці історичного факультету Запорізького університету Вип. XIV. – Запоріжжя, 2002. – С. 46.
- ³² Кістяківський П.О. Українці і російське суспільство // Філософська і соціологічна думка. – 1992. - № 1. – С. 104.
- ³³ Жук А. Писання Миколи Міхновського // Молода нація. – 2003. - № 2. – С. 40.
- ³⁴ Турченко Ф. Микола Міхновський: становлення світогляду // Так само. – С. 97.
- ³⁵ Дорошенко В. Револьюційна українська партія. – Львів, Київ, 1921. – С. 7
- ³⁶ Так само. – С. 8.
- ³⁷ Міхновський М. Самостійна Україна // Українська суспільно-політична думка. – С. 61.
- ³⁸ Там само. – С. 62.
- ³⁹ Там само. – С. 62.
- ⁴⁰ Там само. – С. 63.
- ⁴¹ Там само. – С. 67.
- ⁴² Там само. – С. 67.
- ⁴³ Там само. – С. 70.
- ⁴⁴ Там само. – С. 70.
- ⁴⁵ Там само. – С. 70.
- ⁴⁶ Там само. – С. 70.
- ⁴⁷ Там само. – С. 71.
- ⁴⁸ Там само. – С. 71.
- ⁴⁹ Там само. – С. 71.
- ⁵⁰ Українська суспільно-політична думка. – С. 61.
- ⁵¹ Павко А. І. Повчальний досвід вітчизняної історії: Політичні партії і організації у громадському політичному житті України в модерну добу. – К., 2002. – С. 221.
- ⁵² Програма Української народної партії // Самостійна Україна. 36. Програм українських політичних партій початку XX ст. – Тернопіль, 1991. – С. 20.
- ⁵³ Борис Р. Микола Міхновський, - б.р., б.м. – С. 24.
- ⁵⁴ Програма Української народної партії. – С. 51.
- ⁵⁵ Лозинський М. Українська Народна партія // Літературно-науковий вісник. Річник VIII. – Т. XXX. – Львів, 1905. – С. 158.